

Protestantse
Kerk

Geloof·Hoop·Liefde

Tertiaalsignaal

juni 2013

Dit is een uitgave van het
Expertisecentrum van de Dienstenorganisatie
van de Protestantse kerk in Nederland

H.G. Dane

Inhoud

1	Events	5
2	AI Gore: Onze toekomst	6
3	De strijd om de verzorgingsstaat	8
4	Solidariteit	10
5	Crisis en werkloosheid	12
6	Lustvoll überfordert sein	14
7	Varia	15

1 Events

Veel aandacht was er in het afgelopen tertiaal voor de troonswisseling. Opvallende afwezigingen tijdens de plechtig- en feestelijkheden op 30 april (vanuit het decor en de coulissen mochten ze toekijken) waren God, godsdiensten en de kerk/moskee/synagoge. Alleen de koning en een royale minderheid van de volksvertegenwoordigers namen God in de mond bij de eed van trouw. Tijdens de boottocht in de avonduren waren alle maatschappelijke sferen vertegenwoordigd, met uitzondering van de godsdienst.

Daar staat tegenover dat de schier algemene waardering voor de wijze waarop Beatrix invulling heeft gegeven aan het koningsambt doet denken aan de devotie voor de *Mater Dolorosa*, moeder der smarten, in de rooms-katholieke traditie. De Moeder Gods is enerzijds onbereikbaar voor gewone stervelingen, maar tegelijk een onuitputtelijk bron van troost, omdat zij het lijden en de pijn van het leven aan den lijve heeft ondervonden. Zo is Beatrix meer en meer toonbeeld geworden van vorstin èn moeder van smarten, onbereikbaar èn een van ons. Op deze wijze heeft zij kennelijk een voor velen troostrijke rol vervuld. Zij personifieerde het besef dat het lijden aan niemand voorbij gaat, hoe rijk en machtig ook. En tegelijk was zij toonbeeld van de innerlijke kracht om niet te bezwijken onder intens verdriet. Het optreden van Beatrix in de afgelopen jaren kan daarom gezien worden als een seculiere vorm van verkondiging, een verkondiging die, getuige de waardering voor haar, mensen tot in de ziel wist te raken.

Het *Comité 4 en 5 mei* heeft na de verwarring in voorgaande jaren de puntjes op de i gezet. Op 4 mei worden alleen alle Nederlandse slachtoffers herdacht van WO II en van alle militaire acties daarna. In Vorden worden de graven van Duitse soldaten gemeden tijdens de herdenking. Het is stil gebleven over deze beslissing aangaande onze nationale identiteit. Leven uit genade, vergeven van schuldenaren, de kern van het evangelie, laat zich moeilijk vertalen, vindt geen weerklank in maatschappelijke thema's. We worden als Nederlanders geacht de oorlogsmisdaden van het Nederlandse leger in de jonge republiek Indonesië te vergeten, maar de dienstweigeraars van die tijd wachten nog steeds op eerherstel (*Trouw*, 15 mei).

2 AI Gore: Onze toekomst

Onder deze titel verscheen onlangs de Nederlandse vertaling van *The Future* van Al Gore. Twee enorme veranderingen in de mondiale economie zijn het verschuiven van arbeid naar economieën met lage lonen en de automatisering en robotisering van fabricageprocessen. Hier is sprake van 'emergentie', want het geheel is meer en anders dan de som der delen. In de wereld van de politiek en overheidsbeleid blijven natiestaten de belangrijkste spelers, maar wat de economie betreft spelen die nauwelijks nog een rol. Globalisering is eigenlijk een te vage term om deze ontwikkeling te beschrijven.

Een element van deze ontwikkeling is dat technologisch kapitaal belangrijker wordt dan arbeid en de gegeneerde inkomsten vooral bij een kleine elite terecht komen. De welvaarts kloof en inkomensongelijkheid nemen daarmee ook in opkomende landen toe. In India verdient de bovenste 10% werknemers 12 x zoveel als de onderste 10% en in de Verenigde Staten gaat 50% van al het inkomen naar 0,001% van de bevolking (p.35). (De recente spanning in Zweden wordt mede veroorzaakt door een snelle stijging van de welvaarts kloof daar in de afgelopen 10 jaar.)

China zal in 2020 de grootste economie van de wereld zijn en al in 2013 zal het BBP van de ontwikkelingslanden dat van de ontwikkelde landen overtreffen. Deze verandering heeft (in de oude economieën) ook structurele langdurige werkloosheid en 'underemployment' tot gevolg (minder uren werken dan je zou willen of onder je niveau werken). De traditionele discussies in de ontwikkelde landen over werkgelegenheidsbeleid zijn in het licht van deze ontwikkelingen zinloos en ze leiden af van de werkelijke vragen (p.37). (Zie verderop in dit Tertiaalsignaal, onder *Crisis en Werkloosheid*.)

De zes drijvende en interacterende krachten – je zou ze megatrends kunnen noemen – die Gore schetst zijn:

1. De economische globalisering, die leidt tot een 'BV Aarde', waarin bedrijfsbelangen dominant zijn
2. De mondiale digitale communicatie en het ontstaan van het mondiale denken of een 'virtual Global Mind'
3. De verschuiving van macht van West naar Oost, van Noord naar Zuid en van staten naar private actoren en markten
4. De alsmaar toenemende en niet-duurzame (wild-)groei van de bevolking en de consumptie
5. Het ontstaan van revolutionaire nieuwe technologieën, onder meer in de landbouw, geneeskunde en biotechnologie, waarmee de evolutie in mensenhanden terecht komt
6. Het ontstaan van een radicaal nieuwe relatie tussen de menselijke beschaving en ecosystemen.

Religie en spiritualiteit staan nergens expliciet vermeld in het register. De 'clash of civilizations' van Huntington lijkt een vergeten hoofdstuk. Niettemin ligt de basis voor de noodzakelijke verandering volgens Gore in twee elementen: "Wij zijn allemaal individuen, maar alle grote religieuze tradities leren ons dat we met elkaar verbonden zijn. En de wetenschap maakt duidelijk dat de mens van nature een sociaal wezen is."

Nederlandstalige uitgave: uitg. Unieboek | Het Spectrum bv Houten. Bibliotheek Dienstenorganisatie: nr 402 Onze. Een samenvatting van 13 pag. is verkrijgbaar bij Jac Franken, j.franken@pkn.nl.

3 De strijd om de verzorgingsstaat

De discussie over de zorg blijft de aandacht vragen. Dat is niet verwonderlijk gezien de blijvende kostenstijging. In 2012 zijn de kosten met 3,7% gestegen naar € 92,7 miljard. De stijging bedroeg in 2010 en 2011 “maar” 3,2%. Geen wonder dat de overheid alles in het werk stelt de kosten te drukken. Dát het anders moet met de verzorgingsstaat is niet het punt van discussie, maar hoé het anders moet. In tijden van verwarring ontbrandt een ideologisch debat over de rol van de staat. Dat debat heeft direct te maken met de rol van de kerk in de samenleving. Govert Buijs betoogde vorig jaar in zijn inaugurele rede dat het begrip *caritas* als kernnotie in het denken over samenleving een door en door christelijk begrip is en dat het tot ver in de 20^e eeuw de kerk is geweest die dit begrip handen en voeten en een heleboel maatschappelijke instellingen heeft gegeven. Vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw zag de overheid hier een taak en zij nam veel instellingen over en zorgde door middel van een uitgebreid systeem van wet- en regelgeving dat *caritas* een door de overheid gegarandeerde sociale kwaliteit zou zijn. Nu loopt de overheid tegen de grenzen aan van wat ze zelf heeft opgebouwd. Maar hoe moet het verder? Er is een heftig debat gaande. Halbe Zijlstra, fractievoorzitter van de VVD in de Tweede kamer, is er helder over: de staat moet zich heel veel minder met het welzijn van de burgers bemoeien. Twee derde van alle Nederlanders krijgt een of andere vorm van toeslag, pgb, tegemoetkoming of iets dergelijks. Dat kan nooit de bedoeling zijn geweest. “Dit opgeblazen systeem is onhoudbaar. (...) Het in stand houden van de doorgeslagen verzorgingsstaat met haar afgedwongen solidariteit en doorgesloten zorgplicht laat Nederland vastlopen. Uiteindelijk worden de mensen verdrukt voor wie de overheid zegt op te komen.” En dus moet er ruimte komen voor de mondige burger die zelf verantwoordelijkheid neemt voor zijn of haar omgeving. “Zonder overheid kunnen mensen namelijk zelf bepalen welke diensten ze aanbieden. (...) Er is dan geen afgedwongen solidariteit door belangengroepen, maar echte solidariteit uit welwillendheid.” Er moet ruimte komen “voor eigen initiatief en eigen verantwoordelijkheid. Alleen zo ontstaat een werkelijk sociale en rechtvaardige samenleving, waarin mensen gelijkwaardig kunnen zijn, kunnen opkomen voor elkaar en zich volledig kunnen ontplooien.” (NRC, 15 mei)

Er wordt al hard gewerkt in de lijn van Zijlstra. In de ‘Social Agenda’ no 32 van februari 2013 schrijft Koos Richelle, directeur-generaal van de sociale commissie van Europa, dat we een omslag maken van een welvaartssamenleving naar een participatiesamenleving. Kort gezegd: de overheid regelt de noodzakelijke zorg niet meer, dat moet U in het vervolg zelf doen. Met uw kinderen en familie, met uw vrienden en burens en met uw eigen sociale netwerken, waartoe ook de kerk gerekend kan worden. En als er dan geen helper meer is, kunt u mogelijk nog een beroep doen op de overheid. Er zijn minder rechten voor wie zorg nodig heeft en meer plichten voor wie zorg zou kunnen verlenen. Het ministerie VWS heeft in een tweetal brieven aan de Tweede Kamer diezelfde lijn ingezet. Op 8 februari 2013 met een brief ‘Van Systemen naar mensen’. En op 25 april 2013 met een brief ‘Hervorming van langdurige zorg: naar een waardevolle toekomst’, waarin de resultaten van het sociaal akkoord van april 2013 zijn verwerkt. In deze brieven wordt aangegeven dat de scheiding tussen curatieve zorg, langdurige zorg en ondersteuning zal vervagen en ook de scheiding tussen formele en informele zorg. Regelgeving verandert en de regie wordt gedecentraliseerd naar de gemeentelijke overheid. Dat moet in 2015 gerealiseerd zijn. De gemeente heeft in 2007 al die slag moeten maken met de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Een deel van de langdurige

zorg uit de AWBZ wordt nu geïntegreerd in de 'nieuwe Wmo', een ander deel, vooral als zorg op maat in natura, in de Zorgverzekeringswet. De rol van de wijkverpleging als schakel tussen het medische en sociale domein wordt daartoe versterkt. Daardoor wordt het voor veel mensen mogelijk langer thuis te blijven wonen. De overblijvende 'kern-AWBZ' regelt de zorg voor mensen die in een inrichting verblijven. Onder stringente voorwaarden is voor mensen in de nieuwe Wmo en (naar schatting maximaal circa 200.000) mensen in de kern-AWBZ een persoonsgebonden budget mogelijk. De ambitie is dat er vanaf 2017 structureel €3,5 miljard kan worden bezuinigd op de langdurige zorg en dat de kosten die in 2012 € 27,5 miljard bedragen in 2017 niet verder zijn toegenomen. Gemeenten krijgen maximale beleidsruimte en daarbij past een systeem van horizontale verantwoording. Het kabinet wil intensief monitoren of de gemeenten tot goede resultaten komen in het sociale domein.

De pijn is dat er minder geld is voor huishoudelijke hulp, minder geld voor begeleiding en verzorging en minder geld voor inkomensondersteuning aan chronisch zieken en gehandicapten. De verwachting bij gemeenten is dat zij voor een opgave staan waarvoor zij onvoldoende middelen ter beschikking krijgen. De veronderstelling is dat de samenleving dat zal kunnen opvangen met meer mantelzorg (nu door circa 2,6 miljoen mensen) en meer vrijwilligerswerk (in de zorgsector nu door circa 450.000 mensen, vooral vrouwen). De verwachting in het veld is dat de zorg voor alleenstaande ouderen, voor mensen met chronische ziekten en voor mensen met verstandelijke, lichamelijke, zintuiglijke en/of psychiatrische beperkingen aanzienlijk zal verschromelen.

Het Parlementair Documentatie Centrum van de RU Leiden wijst er op dat de rijksoverheid voor € 30 miljard zorgtaken overhevelt naar de gemeenten, vergezeld van € 16 miljard. (*NRC*, 2 februari) Opgemerkt wordt dat het rijk de normen en de regels opstelt, de gemeenten dragen de verantwoordelijkheid en de risico's. Gesproken wordt van "de privatisering van de jaren '80 in een nieuw jasje". De overheid trekt zich terug als verzorger. Maar dat betekent, aldus de onderzoeker bij het Instituut voor Publieke Waarden, Albert Jan Kruijer in *NRC* van 16 mei, dat zij de functie van controleur moet versterken. Want wie is echt zorgbehoevend? Enerzijds stoot de overheid taken af, anderzijds is een steeds verfijnder systeem van regelgeving, toezicht en controle nodig. Daarnaast zal er een toename ontstaan van belangengroepen die allemaal via professionele lobby het eigen recht op zorg zullen proberen veilig te stellen in Den Haag. Ook hoogleraar Tonkens (UvA) wijst op de verschuiving van de verzorgingsstaat naar de controle-staat. (*De Helling*, 2013, nr.1) En het ideaal van de zelfontplooiing uit de jaren '70 is geworden tot de dwang van de "eigen verantwoordelijkheid". Iedereen wordt mede-uitvoerder van het door de overheid vastgestelde zorgbeleid, onder de vlag van zelfredzaamheid, mantelzorg, burenplicht. Ze spreekt in dit verband van een nieuwe vorm van horigheid: wel verplicht tot het verlenen van publieke diensten, geen zeggenschap, wel straf en opdraaien voor de gevolgen van het eigen handelen. "De burger overvragen is een heilloze weg... We zijn er van overtuigd dat vrijwilligerswerk gedragen moet worden door professionele krachten. ... Je kunt nu al uittekenen hoe het gaat als alles wordt overgelaten aan vrijwilligers. ... Het gaat net als met de marktwerking: er loopt wat mis en het gevolg is meer inspectie, meer controle, meer toezicht. De overheid wordt niet kleiner maar controleert meer dan zij garandeert. ... er zijn de afgelopen jaren allerlei maatregelen genomen waardoor er meer taken bij burgers komen..., als je ze bij elkaar optelt is er een sociale revolutie gaande, in stilte. ... Mantelzorgers doen al heel veel, kan je daar nog meer van vragen? En dan wil de Vereniging van Nederlandse Gemeenten het ook nog verplicht stellen. Veel zal op de schouders van vrouwen neerdalen en ook lager opgeleiden zijn de klos, zij hebben geen geld om zorg in te kopen." (*NRC*, 16 mei)

4 Solidariteit

Ruim anderhalf miljoen mensen in Nederland geven intensief of langdurig mantelzorg. Van deze mantelzorgers voelt 1 op de 7, ongeveer 220 duizend personen, zich tamelijk zwaar tot zwaar belast. Onder 50- tot 65-jarigen bevinden zich de meeste mantelzorgers. Vrouwen geven vaker mantelzorg dan mannen (15 om 9 procent). De meeste mantelzorgers bevinden zich in de leeftijdsgroep 50 tot 65 jaar (19 procent). Het aantal uren mantelzorg dat per week gegeven wordt, neemt vanaf de pensioenleeftijd toe: tot 65 jaar geven mantelzorgers tussen de 8 en 11 uur per week mantelzorg, voor 65- tot 75-jarigen is het gemiddeld 14 uur en voor de 85-plussers is dit zelfs 24 uur. (CBS, 22 april) Het hoeft niet te verbazen dat onder mantelzorgers veel gevoel van eenzaamheid voorkomt; 43% van de mantelzorgers voelt zich eenzaam tegen 10% van alle mensen. De relatie met degene voor wie gezorgd wordt verandert, de omgeving haakt af en de mantelzorgers hebben zelf geen tijd meer om sociale contacten te onderhouden. (*Trouw*, 30 mei)

Onder de titel *Rondje voor de publieke zaak. Pleidooi voor de solidaire ervaring*, publiceerde de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) in mei 2013 een opinieonderzoek naar en advies over de solidariteit in Nederland. 82% van de Nederlanders ervaart dat de solidariteit afneemt en 64% vindt dat de overheid een rol moet spelen bij het organiseren van solidariteit. In de omslag naar een 'sociale investeringsmaatschappij' zal een groter beroep op onderlinge zelfredzaamheid gedaan moeten worden. Waar solidariteit ooit een argument was om de verzorgingsstaat uit te bouwen is het nu een argument om die weer in te krimpen. Solidariteit is een van de ankers van een stabiele samenleving. Het gaat bij solidariteit niet alleen om (mantel)zorg; solidariteit ligt ook ten grondslag aan talloze andere zaken als pensioen, arbeid, huisvesting en onderwijs. In de adviesvraag van het kabinet aan de RMO is de kernvraag: "Is er toekomst voor een nieuwe vorm van solidariteit, die niet via de onpersoonlijke staat ontstaat, maar via zelfgekozen verbanden? En wie zijn de winnaars en wie de verliezers van deze eventuele nieuwe vorm?" In de lijst van geraadpleegde deskundigen staan universiteiten, diverse adviesraden van de overheid, specialisten van ministeries, wetenschappelijke bureaus van de politieke partijen, verzekeraars en slechts een enkele maatschappelijke organisatie die de solidariteit praktiseert. De kerken komen in het lijstje niet voor. In het rapport wordt een keer verwezen naar de kerken. Citaat: "Het letterlijk *waarderen* van solidariteit, het toekennen van waarde eraan, geschiedt in alledaagse gebeurtenissen. Zo is het ook ontstaan, in coöperaties, verenigingen en kerken. Maar de overheid nam het over, omdat dat efficiënter en goedkoper was." (p.64).

De RMO hanteert in dit advies over solidariteit vier invalshoeken. "In de discussies over solidariteit is het (...) van belang om solidariteit te beschouwen als iets wat tot stand komt door voortdurende en wisselende afwegingen tussen vier factoren :

1. *identiteit* (met wie ben ik solidair?)
2. *belangen* (wat heb ik aan solidariteit?)
3. *kennis* (hoeveel risico's wil ik delen op basis van wat ik van de ander en van mijzelf weet?)
4. *organisatie* (leggen we de uitvoering in handen van de samenleving of van de overheid?).

Die permanente afweging kenmerkt de solidariteit van de toekomst." (blz 60). "De misvatting lijkt te bestaan, dat overheid en samenleving communicerende vaten zijn als het

over solidariteit gaat. Maar het is niet zo dat als de overheid iets loslaat, de burger het vanzelf en identiek overneemt. Burgers zullen dingen anders gaan doen dan de aanpak volgens beleidskaders van de overheid. Overheidsverantwoordelijkheid en eigen verantwoordelijkheid zijn geen *zero sum game*.” (p.61)

Om extreme gevallen van uitsluiting te voorkomen moet sprake zijn van een publiek én van een privaat vangnet. Solidariteit, stelt de RMO, is een dynamisch begrip en ligt niet in de sfeer van gunsten en rechten maar is een waarde en heeft te maken met lotsverbondenheid. Het gaat om ‘samen’ en staat tegenover ‘ieder voor zich’. Het is een ‘welbegrepen eigenbelang’; krampachtige morele oproepen – bijvoorbeeld van de overheid – tot solidariteit zijn eigenlijk niet ter zake en hebben geen effect. Dit ‘welbegrepen eigenbelang’ blijkt namelijk vooral gebaseerd te zijn op de ervaring dat anderen met jou solidair zijn. Niet de vraag met wie ik solidair ben, is belangrijk voor het betonen van solidariteit, maar de ervaring dat iemand solidair is met mij als het puntje bij het paaltje komt. (Weer een voorbeeld van seculiere verkondiging. Wij horen het evangelie: het gaat niet om de vraag *Wie is mijn naaste?*, maar om de vraag *Van wie ben ik de naaste?*) Voor duurzame toekomstige solidariteit is het daarom nodig dat mensen solidariteit *ervaren*, niet dat ze horen hoe belangrijk het is. “Pas als mensen gezamenlijke problemen gezamenlijk oplossen, zullen ze belangen van anderen leren kennen en de noodzaak voelen om daar rekening mee te houden.” (p. 63)

5 Crisis en werkloosheid

Trinus Hoekstra, directeur van DISK, schreef een essay over de gevolgen van de economische crisis voor de mensen op de arbeidsmarkt. Daaruit onderstaande passages.

De gevolgen van de economische crisis zijn het afgelopen jaar steeds meer zichtbaar geworden. In Nederland was er tijdens de eerste jaren van de crisis, tussen 2008 en 2010, sprake van een heel bescheiden toename van de werkloosheid. In februari 2010 piekte de werkloosheid tot 5,8%. Daarna volgde een korte herstelperiode. De werkloosheid is nu na een korte afname tot medio 2011 al anderhalf jaar aan het stijgen. Eind 2012 was 7,2% van de beroepsbevolking werkloos, in februari – de maand waarin Nederland in een derde recessie terecht kwam – 7,5%, eind maart 7,9% en medio april 8,2%. Dat zijn 650.000 mensen.

Volgens hoogleraar economie Esther Mirjam Sent is er al langere tijd sprake van een sluipende maar fundamentele 'stille arbeidsmarktrevolutie'. De afgelopen jaren is het aantal flexwerkers en zzp'ers drastisch toegenomen. Nederland heeft in Europees opzicht een grote flexibele schil om de arbeidsmarkt. Dat wil zeggen dat er sprake is van een groot bestand van mensen waaruit al naar gelang de productieve behoefte van het bedrijfsleven 'in- en uitgeademd' kan worden. Zo ontstaat een maatschappelijke tweedeling. Aan de ene kant zijn er de 'insiders' met een vaste baan, goede sociale regelingen en opbouw van pensioen. Aan de andere kant de 'outsiders'. Hierbij gaat het om de onzekere positie van flexwerkers in het algemeen, maar in het bijzonder om een grote groep met een lage opleiding aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is er onder zzp'ers sprake van een kwetsbare groep mensen die zich genoodzaakt zien om zich onder die titel aan te bieden, opdat ze hun oorspronkelijke werk kunnen blijven doen. Denk aan mensen werkzaam in de postbezorging, in de bouw en in de zorg. Mensen die door hun oorspronkelijke werkgever ontslagen worden en tegen een lagere vergoeding en zonder baanzekerheid door diezelfde werkgever als zzp'er weer aangenomen worden.

In de hele Europese Unie is het arbeidsmarktbeleid gericht op het versterken van concurrentieposities. Met arbeidsmarkthervormingen wordt de toename van een minder beschermd arbeidsaanbod op de arbeidsmarkt bevorderd. Die toename heeft een neerdrukkend effect op de hoogte van de lonen, verlaagt zo de productiekosten en versterkt daarmee de concurrentiepositie.

Vaak wordt in dit verband de Duitse economie tot voorbeeld gesteld. Op het moment behoort Duitsland qua groei en daling van de werkloosheid tot de sterkste economieën van de wereld. Medio 2012 was de werkloosheid gedaald tot iets boven de 2,8 miljoen. Ten opzichte van de top van 2005 is dat een daling van meer dan 2 miljoen. Maar dit succes heeft een harde keerzijde. De inkomensongelijkheid en de armoede zijn in Duitsland de afgelopen jaren sneller gestegen dan die in de andere landen van de OESO (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling). De hervorming van de arbeidsmarkt heeft gezorgd voor een explosieve groei van het aantal werkende armen en voor allerlei vormen van onderbetaald werk. Intussen werken 8 miljoen Duitsers in onvolwaardige banen. Oud-bondskanselier Schröder trok recentelijk het boetekleed aan. In een interview in het boulevardblad *Bild* gaf hij toe dat de toename van slecht betaald werk een groot probleem is.

Ook in de jaren '80 van de vorige eeuw kende ons land hoge werkloosheid. Maar de blikrichting is in een paar decennia volstrekt gekanteld. In die jaren werd alles uit de kast gehaald om de werkloosheid te bestrijden: loonmatiging, arbeidstijdverkorting, de vut, gesubsidieerde banen, deeltijdwerk, vrijwilligerswerk met behoud van uitkering. Nu worden mensen vooral de arbeidsmarkt op gejaagd en moeten ze zichzelf maar zien te redden. Volgens het SCP-rapport *Werk in goede banen* is het Nederlandse uitkeringssysteem er in de loop der jaren vooral beter in geworden om mensen uit een uitkering te weren. Ze worden niet geholpen en ondersteund om een plek op die arbeidsmarkt te vinden.

Er is nog een groot verschil met toen. Werkloosheid werd in de jaren '80 gezien als een gevolg van twee oliecrises, een bedrijfsleven dat aan de grond zat en een overheidstekort van 10%. Het was niet de schuld van het individu dat hij of zij geen baan had, er was gewoon geen betaald werk. Tegen die achtergrond werd serieus gediscussieerd over ideeën als een basisinkomen en een arbeidsethos dat zich niet alleen richtte op betaalde arbeid. In de decennia na de jaren '80, op de golven van opkomend neoliberalisme en economische voorspoed, werd werkloosheid steeds meer gedefinieerd als een individueel probleem. Wie nu geen baan heeft, is niet goed geschoold of niet flexibel genoeg. De oplossingen die nu de ronde doen om de werkloosheid te bestrijden, sluiten daar grotendeels bij aan: scholing en flexibilisering, lage uitkering en dwang.

6 Lustvoll überfordert sein

Gerben Heitink schreef in 2007 (*Een kerk met karakter*, blz. 349): “De meeste predikanten werken niet planmatig, laat staan met doelstellingen op langere termijn. Zij benaderen hun werk eerder cyclisch, van week tot week. Dat leidt in veel gevallen tot een rituele invulling van het beroep, gegroepeerd rond de zondagse kerkdienst, de casuïalia en het pastoraat in bijzondere omstandigheden. Deze taakopvatting is in onze culturele situatie te beperkt, omdat ze niet verder reikt dan de grenzen van de kerkdienstgemeente. (...) Daarom is de vraag op zijn plaats: Wat wil je komende vier jaar, samen met de kerkenraad, met de gemeente bereiken? Wat zijn jullie doelen? Wordt daar planmatig aan gewerkt?”

Een recent onderzoek van het sociaal-wetenschappelijk instituut van de EKD (gepresenteerd op de conferentie Liminal Protestantism, Protestant churches in times of change, Doorn, april 2013) constateert dat Duitse pastores ongestructureerd werken. Ze omschrijven de doelen van hun werk in termen van zielzorg en prediking. Er is een grote weerzin om het eigen werk te benaderen in zakelijke termen van meetbare doelen en toetsbare evaluatiecriteria. Er is sterke weerstand tegen leiding ontvangen, veelal zonder te beseffen zelf een sleutelrol te vervullen in het leiding geven aan de gemeente. Zij claimen een hoge mate van autonomie. De prijs die ze daarvoor betalen is het ontbreken van objectieve succesfactoren. Van de weeromstuit meten ze daarom succes af aan de mate van gevoelde voldoening, die voor een deel voortkomt uit de positieve respons die ze ontvangen van de kleine kring gemeenteleden waarmee ze veel contact hebben. Gevolg hiervan is wat de onderzoekers noemen een authenticiteits-val. Alle resultaten van het werk zijn gebaseerd op innerlijke beslissingen over het werk. Als het niet lukt, ligt dat dus aan de omstandigheden, die er daarom toe nopen nog harder te gaan werken. Gevolg is dat pastores een hoge mate van werk-gerelateerde voldoening koppelen aan een hoge mate van werk-gerelateerde frustratie. Dat wordt getypeerd als een terugkeer van protestantse innerlijkheid. Er wordt spiritueel kapitaal opgebouwd door middel van een naar binnen gekeerde stijl van zelf-leiderschap. Kort door de bocht geformuleerd, aldus de onderzoekers: pastores werken hard aan zichzelf maar worden daarbij jammerlijk gehinderd door anderen. Lijden aan het werk wordt zo gemakkelijk een existentiële rechtvaardiging voor het werk dat gedaan wordt. Met een mooi Duits woord: er is sprake van “Erschöpfungsstolz”. Overigens worden de pastores hierin vaak impliciet gesteund door kerkenraden, die uit zijn op de gemeente als een “open, gastvrije, actieve gemeenschap”, zonder concretere doelstellingen om de goede vrede niet te verstoren.

7 Varia

Energie

Hoewel er grote bezwaren bestaan tegen het winnen van schaliegas, is te verwachten dat schaliegas als energiebron de komende jaren tot een revolutie met wereldwijde gevolgen zal leiden. In de USA is elke grondeigenaar ook bezitter van wat er (diep) in de grond zit. Dat betekent dat de winning van schaliegas daar moeilijk aan banden is te leggen (zo er al de politieke wil voor zou zijn). Naar schatting hebben de USA met schaliegas voor de komende 250 jaar genoeg aan eigen minerale brandstof. En dus worden de USA steeds minder afhankelijk van de import van energie uit (met name) het Midden-Oosten. Dat heeft ingrijpende gevolgen voor de energieprijzen, voor het milieu en voor de geopolitieke verhoudingen in de wereld. (*NRC* 1 februari)

Gezondheid

De zogeheten regeneratieve geneeskunde zal de komende dertig jaar in ongekend tempo aan mogelijkheden toenemen. Het perspectief is dat op termijn geen orgaandonaties meer nodig zullen zijn. Nu al kunnen de huid en de blaas uit stamcellen worden gekweekt. Volgende stap: het kweken van een nier. (*Trouw*, 11 maart)

Gezin

De hond en de kat zijn volwaardige gezinsleden geworden. Er zijn yoga-cursussen voor de poes en trouwjurken voor de hond in de aanbieding. Per jaar wordt er in Nederland 2,1 miljard euro aan huisdieren uitgegeven en de huisdierenindustrie telt 18.000 fte banen. In de jaren '60 van de vorige eeuw kende Amsterdam een paar dierenartsen, nu werken er honderden specialisten in de branche. De diergeneesmiddelenindustrie omvat 1/20 deel van de totale farmaceutische industrie. (*NRC*, 14 mei)

Vrijwilligerswerk

In de VS is vrijwilligerswerk verplicht voor leerlingen op middelbare scholen. Na hun schooltijd blijven kinderen van protestantse scholen voor 83% actief als vrijwilliger, van RK-scholen 55% en van neutrale scholen 48%. Dwingen tot vrijwilligerswerk werkt averechts, participeren in een religieuze gemeenschap werkt positief. Gebed en Bijbelstudie hebben geen invloed op het participeren als vrijwilliger.

Gezinspolitiek

In China is het ministerie voor gezinsplanning opgeheven. Onduidelijk is nog of dit een einde betekent van de 1-kind-politiek. Er leven naar schatting 13 miljoen ongeregistreerde chinezen in China, vanwege deze 1-kind-politiek. Zij hebben geen toegang tot gezondheidszorg onderwijs en dergelijke. (*Nieuwsuur*, 5 maart)

Kerk en Israël

De Church of Scotland heeft in mei van dit jaar een rapport gepubliceerd onder de titel *The inheritance of Abraham? A report on the "promised land"*. Daaruit een citaat van Mark Ellis, emeritus-hoogleraar Joodse Studies van Baylor University, Waco, Texas:

It seems late in the Israel/Palestine political game – and it is late indeed – but the mainstream churches are breaking what I have called the interfaith ecumenical deal.

That deal is usually referred to as the interfaith ecumenical dialogue, the post-Holocaust place where Jews and Christians have mended their relationship. Israel was huge in this dialogue. Christians supported Israel as repentance for anti-Semitism and the Holocaust.

Then as Israel became more controversial with their abuse of Palestinians, Christians remained silent. Non-support and, worse, criticism of Israeli policies, was seen by the Jewish dialoguers as backtracking to anti-Semitism. That's where the dialogue became a deal: silence on the Christian side brings no criticism of anti-Semitism from the Jewish side.

De Dorpenmonitor: Ontwikkelingen in de leefsituatie van dorpsbewoners

Deze studie van het SCP verscheen in mei 2013 en is een vervolg op de studie naar de leefbaarheid van dorpen in 2006. Dorpen in Nederland, waar ruwweg 5,3 miljoen mensen wonen, worden in deze studie getypeerd aan de hand van hun omvang en hun afstand tot de stad. Dorpsbewoners wonen groener dan stedelingen en hebben minder last van geluidsoverlast, stankoverlast, criminaliteit en verloedering. De afgelegen dorpen 'boeren' minder goed dan de dorpen bij de stad. Bewoners hebben er een lager opleidingsniveau, kleinere banen en een lager besteedbaar inkomen. Ook zijn ze vaker werkloos en hebben ze vaker te maken met armoede en sociale uitsluiting. Terwijl dorpen rond de stad goeddeels 'mentaal verstedelijkt' zijn, zijn bewoners van de afgelegen dorpen in sommige opzichten nog relatief traditioneel. Het aandeel dorpsbewoners dat minimaal maandelijks naar de kerk gaat, daalde het afgelopen decennium rond de stad aanzienlijk (tot 19-20%) maar bleef in de afgelegen dorpen op het oude peil (25-27%). Ook wordt er meer vrijwilligerswerk gedaan.